

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการเหมืองฝายในลุ่มน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน” มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการจัดการเหมืองฝายในลุ่มน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม และ วิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการเหมืองฝายในลุ่มน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม เพื่อได้แนวทาง พัฒนาความร่วมมือการจัดการเหมืองฝายในลุ่มน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม จากการศึกษาสามารถสรุปผลการวิจัยดังนี้

1. ผลการวิจัยมิติวิจัย

1.1 เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการเหมืองฝายในลุ่มน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม ที่มาจากการประสบการณ์จริงและภูมิปัญญาของกลุ่มผู้ใช้น้ำแต่ละหมู่บ้าน องค์ความรู้ในการจัดการเหมืองฝายในลุ่มน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วมก่อนการสร้างอ่างเก็บน้ำแม่สาร องค์ความรู้ในการจัดการจัดการเหมืองฝายในลุ่มน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วมหลังการสร้างอ่างเก็บน้ำแม่สารจนถึงปัจจุบัน องค์ความรู้การจัดการเหมืองฝาย ทั้ง ๖ หมู่บ้าน รวมทั้งองค์ความรู้เกี่ยวกับแนวทางแก้ไขปัญหาและอุปสรรค

1.2 เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับเหตุปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการเหมืองฝายในลุ่มน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม ใน การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการเหมืองฝายในลุ่มน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม พบว่ามี องค์ความรู้เกี่ยวกับเหตุปัจจัยหลักที่ส่งผลกระทบต่อการจัดการเหมืองฝายในลุ่มน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม ได้แก่ ปัจจัยด้านตัวบุคคล ผู้นำกลุ่มเหมืองฝาย ผู้นำด้านการปกครอง กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และ สมาชิกองค์กรบริหารส่วนตำบล ปัจจัยด้านกลุ่มคน กรรมการเหมืองฝาย สมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำ ปัจจัยด้านการใช้ประโยชน์จากที่ดิน ปัจจัยด้านการปลูกพืช ปัจจัยด้านอาชีพ การประชุมร่วม การปฏิบัติจริง กระบวนการมีส่วนร่วม และยังมีองค์ความรู้เกี่ยวกับเหตุปัจจัยปัจจัยหนุนเสริมที่มีผลต่อการจัดการเหมืองฝายในลุ่มน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม องค์กรบริหารส่วนตำบล องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น โครงการชลประทานลำพูน ส่วนบำรุงน้ำที่ ๔ (อ่างเก็บน้ำแม่สาร) ผู้วิจัย ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อชุมชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โครงการชุดทุนสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาปริญญาโท (Community-based Master Research Grant: CBMAG)

1.3 เกิดองค์ความรู้ในการพัฒนาความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับกลุ่มเหมืองฝายในลุ่มน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม จากการศึกษาพบว่าองค์ความรู้ในการพัฒนาความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับกลุ่มเหมืองฝายในลุ่มน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม มีดังนี้

1) ศึกษาประวัติศาสตร์ และศึกษาสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นของระบบเหมืองฝายในลุ่มน้ำแม่สาร

2) การประเมินปัญหา และศึกษาเส้นทางลำเหมือง

1.1) การจัดเวทีสัญจรเพื่อรับทราบสภาพปัญหา

1.2) การวางแผนที่เส้นทางลำเหมืองเพื่อเป็นการศึกษาเส้นทางลำเหมือง

1.3) การสำรวจลำเหมืองเพื่อเป็นการศึกษาเส้นทางลำเหมือง

1.4) การเก็บข้อมูลพื้นที่รับน้ำ

3) การวิเคราะห์สภาพปัญหา สาเหตุของปัญหา และแนวทางการแก้ปัญหา

4) การดำเนินการแก้ปัญหา โดยการศึกษาความเป็นไปได้ การสร้างการรับรู้ และการขอความร่วมมือเพื่อการแก้ปัญหา

5) การติดตามประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์

6) การรายงานและเผยแพร่ เพื่อรับฟังข้อเสนอแนะ และแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

2. ผลการวิจัยมิติพัฒนา

การวิจัยมิติพัฒนา พบว่า เกิดการพัฒนาทางด้านความคิดของคนในชุมชนและหน่วยงานราชการที่รับผิดชอบให้เกิดกระบวนการและการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน มีกลุ่มผู้ใช้น้ำ คณะกรรมการ สมาชิกองค์กรบริหารส่วนตำบล ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการบริหารองค์กรบริหารส่วน ตำบลป่าสัก เจ้าหน้าที่โครงการชลประทานลำพูน ฝ่ายส่งนำรุงน้ำที่ 4 เข้ามาร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ซึ่งกัน และเกิดการแก้ปัญหาในการจัดการเหมืองฝายในลุ่มน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม อำนวยเมืองจังหวัดลำพูน ดังนี้

2.1 เกิดการปรับปรุงโครงสร้างการบริหารกลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำแม่สาร โดยทีมวิจัยได้เข้าร่วมประชุมการวางแผนการใช้น้ำประจำปี 2551 เพื่อนำเสนอการปรับปรุงโครงสร้างการบริหาร กลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำแม่สาร ของกลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำแม่สาร ซึ่งสอดคล้องกับเจ้าหน้าที่ชลประทานที่อยากรู้มีการเลือกประธานกลุ่มผู้ใช้น้ำ และคณะกรรมการขึ้นมาใหม่ ดังนั้นจึงได้จัดการจัดตั้งคณะกรรมการกลุ่มผู้ใช้น้ำขึ้นมาใหม่ ในวันที่ 13 มีนาคม 2552 เพื่อแก้ปัญหาการบริหารงานของกลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำแม่สาร ที่พบว่า ประธานกลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำแม่สารได้หมดควระลง มาเป็นเวลา 4 ปี และได้มีการรักษาการแทน แต่ผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่แทนนั้น ค่อนข้างที่จะไม่ใส่ใจของกลุ่มเท่าที่ควร และขาดคุณลักษณะในการประสานงานระหว่างกลุ่มผู้ใช้น้ำ และเจ้าหน้าที่โครงการชลประทานลำพูนจึงทำให้การติดต่อประสานงานระหว่างฝ่ายแต่ละฝ่ายจนส่งผลเกิดความผิดพลาดในการประสานงานในเรื่องการแบ่งวันในการใช้น้ำอย่างครั้ง

2.2 เกิดการเจรจาตกลง ระหว่างตัวแทนเจ้าของหอพัก ตัวแทนบ้านจัดสรรกับ และเกษตรกรบ้านแม่สารป่าขาม โดยมียุทธิธรรมอาสาจังหวัดลำพูน เข้ามาไกล่เกลี่ย ซึ่งเป็นผลจากทีมวิจัยได้นำเอาข้อมูลของต้นข้าวที่ได้รับความเสียหาย ที่เกิดการจากปล่อยน้ำเสียลงลำแม่น้ำ โดยมีตัวแทนจากองค์การบริหารส่วนตำบลป่าสักเข้ามาร่วมประชุม เพราะบ้านจัดสรร และหอพักนั้นอยู่ในเขตรับผิดชอบของเขตตำบลป่าสัก แต่พื้นที่ที่ได้รับความเสียหายอยู่ในเขตรับผิดชอบของเทศบาลตำบลเวียงยอง โดยผลการประชุมเบื้องต้น ตัวแทนเจ้าของหอรับปากจะไม่เอ่าน้ำทิ้งลงลำแม่น้ำ ส่วนตัวแทนเจ้าของบ้านจัดสรร ยังตกลงกันไม่ได้ ในการประชุมครั้งนี้ จึงทำให้องค์การบริหารส่วนตำบลป่าสัก ต้องกลับไปพิจารณาถึงความถูกต้องในการอนุมัติการสร้างหอพัก และบ้านจัดสรรให้ถูกต้องตามหลักการ ส่งผลให้แกนนำทีม วิจัย พ่อหลวงอุทิศ พิงกะสัน ถูกเชิญไป เป็นคณะกรรมการพิจารณาการสร้างบ้านจัดสรร โครงการต่อไปทันที หลังจากนั้นได้มีการเคลื่อนไหวของสาธารณชนสุขประจำตำบลป่าสักในการออกตรวจน้ำเสียตามหมู่บ้านจัดสรร และหอพัก เพื่อให้ได้ตามมาตรฐานที่กำหนด

2.3 ได้รับการอนุมัติงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบลป่าสักในการซ่อมแซมเรือน แบ่งน้ำ ในลำแม่น้ำบัน จำนวน 11 จุด และได้รับการอนุมัติงบประมาณในการวางท่ออดบนบ้านข้าวเครื่เพื่อนำน้ำจากลำแม่น้ำแม่สารใน มาลงบิเวนหน้าฝ่ายมหาโชค เป็นการเพิ่มปริมาณน้ำ และลดปัญหาน้ำจากลำน้ำแม่สารเดินทางมาขังฝ่ายมหาโชคล่าช้ากว่ากำหนดอีกทาง

2.4 ได้รับการอนุมัติงบประมาณจากโครงการชลประทานจังหวัดลำพูน และได้ส่งรถบุดขนาดเล็ก มาบุดลำแม่น้ำที่หายไป เป็นระยะทาง 1 กิโลเมตร เพื่อแก้ปัญหาการสูญเสียน้ำโดยเปล่าประโยชน์

2.5 ได้รับความร่วมมือจากสวนอุตสาหกรรมเครือสหพัฒน์ ทำการบุดลอกลำแม่น้ำให้กับ แม่น้ำแม่น้ำเดินเป็นระยะทาง 200 เมตร ในการแก้ปัญหาน้ำท่วมขังในที่นาของคุณลุงถอน ราชสัก จำนวน 30 ไร่

2.6 ได้รับข้อเสนอแนะจากการรายงานและเผยแพร่ แนวทางพัฒนาความร่วมมือการจัดการ เนื้อที่ในลุ่มน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม กรณีศึกษาฝ่ายมหาโชค องค์การบริหารส่วนจังหวัดลำพูน เมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2552 ดังนี้

1) องค์กรของรัฐในท้องถิ่น เช่น อบต. อำเภอ และเทศบาล น่าจะมีแผนทำงานร่วมกัน กับกลุ่มผู้ใช้น้ำจากแม่น้ำฝ่าย โดยทำเป็นแผนระยะ 3-5 ปี เพราะหากชาวบ้านทำกันเองไม่มีกฎหมายรองรับอาจจะไม่เห็นผล โดยเริ่มจากการประชาคมให้มีส่วนร่วมจากชาวบ้าน

2) หากจะทำให้โครงการวิจัยยังคงมีความต้องการแต่ตั้งคณะกรรมการอย่างเป็นทางการ มีวาระการทำงาน โดยแต่งตั้งขึ้นจากมติชุมชน อบต. และหน่วยงานต่าง ๆ เช่น ชลประทาน ตัวแทนจากอำเภอ อญฯในคณะกรรมการ และตรวจสอบความเรียบร้อย

3) จำนวนผู้ใช้น้ำมีมากขึ้น การเก็บภาษีการใช้น้ำจึงเป็นแนวทางที่น่าสนใจเพื่อเป็นการบำรุงรักษาน้ำ หรืออุปกรณ์ที่เสีย ควรมีมาตรการในการปรับผู้ที่สร้างความเสียหายแก่จำหน่าย และขโมยน้ำ เพื่อนำเงินส่วนนั้นมาปรับปรุง / ซ่อมแซมในส่วนที่เสียหาย

3. อภิปรายผล

จากผลการวิจัยสามารถอภิปรายผลโดยแยกประเด็นตามวัดคุณประสพศักดิ์ของโครงการวิจัย ซึ่งสามารถอภิปรายได้ดังนี้

3.1 การจัดการเหมืองฝายในลุ่มน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม ในการวิจัยครั้งนี้ได้มุ่งเน้น การศึกษา การจัดการเหมืองฝายในลุ่มน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม โดยเป็นการบททวนตัวเองถึงที่มาที่ไปอย่างไร ว่ามีอุปสรรคปัญหาอย่างไร แก้ไขกันอย่างไร ซึ่งสอดคล้องกับ ดร.อุไรวรรณ ตันกิมยง ได้แสดงให้เห็นเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนมากขึ้นด้วยการอธิบายการเกิดขึ้นขององค์การเหมืองฝายในหมู่บ้านภาคเหนือ ตลอดจนประযุทธ์น์เนื่องจากสภาพพื้นที่ของหมู่บ้านภาคเหนือมีลักษณะสูงชัน ที่มีแม่น้ำไหลแรงและเร็ว บีบให้ชุมชนต้องเข้ามาร่วมมือกันอย่างแน่นแฟ้น มีระบบระเบียบ มีองค์กรที่แน่นอนเพื่อเข้ามาทำหน้าที่ในการจัดการน้ำสำหรับเพาะปลูกข้าวนาคำ และได้มีการถ่ายทอดประสบการณ์สืบต่อ กันมาเป็นรากฐานของ วัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชนหมู่บ้านภาคเหนือ แบบแผนในการจัดการน้ำภายในชุมชนภาคเหนือ จึงมีลักษณะการจัดการที่หลากหลาย。

3.2 วิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการเหมืองฝายในลุ่มน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน พบว่า ปัจจัยที่มีผลเกี่ยวเนื่องกับดั่งนุ่มคล กลุ่มนุ่มคล ซึ่งสอดคล้องกับ ดร.อุไรวรรณ ตันกิมยง กลุ่มผู้นำในการจัดการทรัพยากริมแม่น้ำเพื่อการเกษตรของชุมชน พบว่า ผู้นำมีบทบาทสำคัญผู้นำส่วนใหญ่จะเป็นผู้อาชญากรรมในชุมชนและเป็นคนพื้นเมืองในชุมชน ทำให้มีเครือญาติและเพื่อนบ้านอยู่ในชุมชนเป็นจำนวนมาก ผู้นำบางคนมีอาชญาโน้มต์เป็นคนที่มีความสัมพันธ์ในเชิงแลกเปลี่ยนกับกลุ่มเกษตรกรเป็นอย่างดี เช่น เป็นผู้จัดหาราถไอน้ำ รถเกียร์ขาวให้กับกลุ่มเกษตรกร เป็นต้น จึงได้รับความไว้วางใจจากกลุ่มเกษตรกร นอกจากนี้ กลุ่มเกษตรกรที่มีฐานะความเป็นอยู่ที่ดี มีความเสียสละพร้อมที่จะทำงานเพื่อส่วนร่วม ส่วนใหญ่ผู้นำจะทำการเกษตรที่ก้าวหน้ากว่าเกษตรกรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีความเป็นประชาธิปไตย ผู้นำมีบทบาทสำคัญ

สูงสุดในการแก้ปัญหาการลักขโมยนำด้วยวิธีประนีประนอมมีความเป็นประชาธิปไตยและดำเนินงานในด้านการบำรุงรักษาระบบนำอย่างมีประสิทธิภาพ กลุ่มผู้นำอย่างเป็นทางการในการจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรของชุมชน กลุ่มผู้นำอย่างเป็นทางการ ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน บุคคลเหล่านี้ไม่ได้มีบทบาทโดยตรงในการจัดการทรัพยากรน้ำ เนื่องจากไม่ได้ประกอบอาชีพเกษตรกรรม อายุก็ตามกลุ่มผู้นำทางการมีส่วนสนับสนุนการดำเนินงานของกลุ่มผู้ใช้น้ำ เช่น การซ่วยกระจายข่าวสาร วัน เวลาในการจัดกิจกรรมของกลุ่มให้สมาชิกทุกคนได้รับทราบทางสื่อสารตามสายของหมู่บ้าน นอกจากนี้ ยังได้เข้าร่วมการประชุมประจำปีของกลุ่ม เพื่อรับทราบการดำเนินงาน อุปสรรค ซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่ผู้นำชุมชนที่จะต้องรับรู้ในเรื่องการประกอบอาชีพของคนในชุมชน แต่ไม่มีบทบาทในการตัดสินใจในใดๆ ทั้งสิ้น

3.3 แนวทางพัฒนาความร่วมมือการจัดการเหมืองฝายในลุ่มน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม จากการดำเนินการโครงการ วิจัย พบร่วม ในการศึกษาพัฒนาความร่วมมือการจัดการเหมืองฝายในลุ่มน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม ด้วยการใช้การมีส่วนร่วม มาปรับใช้ในการดำเนินงานมีผลทำให้กลุ่มผู้ใช้น้ำเหมืองฝาย ได้เรียนรู้และนำหลักการมาปฏิบัติจริงในการดำเนินงานส่งที่เกิดขึ้นดังนี้ 1) ศึกษาประวัติศาสตร์ และศึกษาสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นของระบบเหมืองฝายในลุ่มน้ำแม่สาร 2) การประมวลปัญหา และศึกษาเส้นทางลำเหมือง โดยการจัดเวทีลัญจຽื่องรับทราบสภาพปัญหา การวางแผนที่เส้นทางลำเหมือง การสำรวจลำเหมืองเพื่อเป็นการศึกษาเส้นทางลำเหมือง และการเก็บข้อมูลพื้นที่รับน้ำ 3) การวิเคราะห์สภาพปัญหา สาเหตุของปัญหา และแนวทางการแก้ปัญหา 4) การดำเนินการแก้ปัญหา โดยการศึกษาความเป็นไปได้ การสร้างการรับรู้ และการขอความร่วมมือเพื่อการแก้ปัญหา 5) การติดตามประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์ 6) การรายงานและเผยแพร่ เพื่อรับฟังข้อเสนอแนะ และแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

ซึ่งสอดคล้องกับ อนุภารต์ (2529) ได้กล่าวถึงแนวทางการมีส่วนร่วมว่า หมายถึง

1) ร่วมคิด คือ ร่วมในการประชุม ปรึกษาหารือในการวางแผนโครงการ วิธีการดำเนินงาน การติดตามตรวจสอบและการดูแลรักษา

2) ร่วมตัดสินใจ คือ เมื่อมีการประชุมที่ปรึกษาหารือแล้ว จะต้องร่วมในการตัดสินใจเลือกกิจกรรมหรือแนวทางที่เห็นว่าดีที่สุด หรือเหมาะสมที่สุด

3) ร่วมปฏิบัติตาม โครงการ คือ เข้าร่วมในการดำเนินงานตามโครงการ เช่น ร่วมออกแรง ร่วมบริจาคมทรัพย์ เป็นตน

4) ร่วมติดตามและประเมินผล โครงการ คือ เมื่อโครงการเสร็จสิ้นแล้ว ได้มีส่วนร่วมในการตรวจสอบและรักษา และประเมินผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ

4. ข้อเสนอแนะ

4.1 องค์กรของรัฐในท้องถิ่น เช่น อบต. อำเภอ และเทศบาล ควรจะมีแผนทำงานร่วมกันกับกลุ่มผู้ใช้น้ำจากแหล่งน้ำฝาย โดยทำเป็นแผนระยะ 3-5 ปี เพราะหากชาวบ้านทำกันเองไม่มีกฎหมายรองรับอาจจะไม่เห็นผล โดยเริ่มจากการประชาคมให้มีส่วนร่วมจากชาวบ้าน

4.2 ควรจะมีการแต่งตั้งคณะกรรมการอย่างเป็นทางการ มีวาระการทำงาน โดยแต่งตั้งขึ้นจากมติชุมชน อบต. และหน่วยงานต่าง ๆ เช่น ชลประทาน ตัวแทนจากอำเภอ อยู่ในคณะกรรมการและตรวจสอบความเรียบร้อย

4.3 จำนวนผู้ใช้น้ำมากขึ้น การเก็บภาษีการใช้น้ำจึงเป็นแนวทางที่น่าสนใจเพื่อเป็นการบำรุงรักษาฯ หรืออุปกรณ์ที่เสีย ควรมีมาตรการในการปรับผู้ที่สร้างความเสียหายแก่ลำน้ำ และขโมยน้ำ เพื่อนำเงินส่วนนั้นมาปรับปรุง / ซ่อมแซมในส่วนที่เสียหาย

4.4 ควรมีการรวบรวมข้อมูล และอัพเดทข้อมูลให้เป็นปัจจุบันไว้เสมอ

4.5 ควรให้ชาวบ้านในชุมชนเป็นคณะกรรมการเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในชุมชน

5. ข้อเสนอแนะต่อการทำวิจัยครั้งต่อไป

5.1 ควรมีการศึกษาการทำข้อตกลงกฎหมายเบื้องต้น ให้เป็นปัจจุบันไว้เสมอ เพื่อผลักดันเข้าสู่ขั้นปฏิบัติ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อที่จะแก้ปัญหาได้อย่างยั่งยืน

5.2 ควรวิจัยหาแนวทางสร้างความร่วมมือของ องค์กรปกครองในท้องถิ่น เช่น อบต. อำเภอ เทศบาล ในการทำงานร่วมกัน โดยทำเป็นแผนระยะ 3-5 ปี เพราะหากชาวบ้านทำกันเองไม่มีกฎหมายรองรับ เริ่มจากการประชาคม ให้มีส่วนร่วมจากชาวบ้าน

5.3 ควรมีการถ่ายทอดองค์ความรู้การจัดการเหมืองฝายในลุ่มน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ให้แก่เยาวชนในพื้นที่เพื่อที่จะ ได้เกิดความยั่งยืนต่อไป